

Інна Яковець

Доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри дизайну, Черкаський державний технологічний університет

e-mail: innayakovets7@gmail.com | orcid.org/0000-0001-5069-5857

Олександр Луговський

Кандидат мистецтвознавства, доцент, кафедра дизайну, Черкаський державний технологічний університет

e-mail: saga-al@ukr.net | orcid.org/0000-0003-4208-7805

Наталія Чугай

Кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну, Черкаський державний технологічний університет

e-mail: natalichugai@hotmail.com | orcid.org/0000-0002-3292-9637

Inna Yakovets

D.Sc. in Art Studies, Professor, Head of the Department of Design, Cherkasy State Technological University

Oleksandr Luhovskyi

Ph.D. in Art Studies, Associate Professor, Department of Design, Cherkasy State Technological University

Nataliia Chuhai

Ph.D. in Art Studies, Associate Professor of Design Department, Cherkasy State Technological University

МУЗЕЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ:

ІНКЛЮЗИВНИЙ ПРОСТІР ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

THE MUSEUM ENVIRONMENT IN THE EARLY 21ST CENTURY:

INCLUSIVE SPACE AND ITS FEATURES

DOI: 10.31500/2309-7752.20.2024.337881 | УДК [004.738.5:376-056.2]:7.012

Анотація. Проаналізовано матеріали, присвячені вивченню проблеми інклюзивного простору, специфіки взаємодії з людьми з інвалідністю та впровадження принципів доступності у музейний простір. Проаналізовано також досвід уже реалізованих інклюзивних проєктів, міжнародний та вітчизняний досвід адаптації музейного простору для відвідувачів з інвалідністю. З'ясовано, що поняття інклюзивного середовища має носити інтегрований характер, щоб відповідати сучасним реаліям, викликам і відповідним соціальним змінам. Запропоновано поняття «інклюзивний музейний простір». Показано, що підходи до понять ексклюзії, інклюзії та добробуту визначені через призму соціального, педагогічного та психологічного аспектів. Проаналізовано важливість застосування принципів універсального дизайну при створенні інклюзивного музейного середовища та визначено необхідність подальшого розвитку доступності у питанні інтеграції людей з інвалідністю у культурне життя суспільства. У дослідженні сформульовано рекомендації щодо створення інклюзивного музейного простору, зважаючи на візуальний аспект проблеми та комплекс інших питань. Рекомендації враховують різні типи відвідувачів, можливі бар'єри та способи їх подолання.

Ключові слова: художній музей, культурний центр, інтерактивні методи, експозиція, інклюзивний музейний простір, люди з інвалідністю, візуальний складник, доступність, універсальний дизайн.

Abstract. The article analyzes research on inclusive spaces, focusing on the specifics of engaging with people with disabilities and implementing accessibility principles within museum environments. It also examines the experience of already implemented inclusive projects. Both international and domestic practices of adapting museum spaces for visitors with disabilities are reviewed. The study finds that the concept of an inclusive environment should be integrated in response to contemporary realities, societal challenges, and social change. The concept of an inclusive museum space is introduced. The article demonstrates that the approaches to exclusion, inclusion, and well-being are shaped through social, pedagogical, and psychological perspectives. The importance of applying universal design principles in the creation of inclusive museum environments is emphasized, and the ongoing need to improve accessibility as part of integrating people with disabilities into the cultural life of society is highlighted. The article offers recommendations for creating inclusive museum spaces that consider not only the visual component but also the complexity and diversity of the environment. These recommendations take into account different visitor types, potential barriers, and strategies for overcoming them.

Keywords: art museum, cultural center, interactive methods, exhibition, inclusive museum space, exclusion, people with disabilities, visual component, adaptation, accessibility, universal design.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття художні музеї зазнають значних змін у своїй діяльності, структурі та функціях. Ці зміни пов'язані з соціальними, технологічними, економічними та культурними трансформаціями, які відбуваються в суспільстві. До основних тенденцій розвитку художніх музеїв можна віднести: *інтеграцію нових технологій* (цифровізацію та соціальні медіа); *зосередженість на відвідувачах* (музеї приділяють значну увагу створенню насиченого досвіду, що передбачає інтерактивні елементи, освітні програми та заходи, які сприяють залученню відвідувачів у процеси навчання), а також *інклюзивність* (музеї намагаються стати доступнішими для різних груп населення, включаючи людей з обмеженими можливостями, молодь та етнічні меншини); *соціальну відповідальність* (актуалізацію соціальних проблем та громадську діяльність); *зміну ролі музеїв* (перетворення музеїв у *культурні центри*, де крім виставок проходять лекції, семінари, майстер-класи та інші заходи, що сприяють обміну ідеями і культурному розвитку, а використання мультимедійних технологій у виставковій діяльності робить експозиції більш динамічними та привабливими для молодшої аудиторії); *глобалізацію* (музеї беруть участь у міжнародних виставках, обмінах і співпраці, що дозволяє їм бути частиною глобального культурного контексту) та *локалізацію* (водночас музеї прагнуть зберегти свою автентичність і локальну ідентичність, акцентуючи увагу на місцевій культурі та художниках); *екологічну орієнтацію* (художні музеї починають впроваджувати принципи сталого розвитку в свою діяльність, зокрема в питаннях енергозбереження, управління ресурсами та екологічної відповідальності) [26].

Проте, враховуючи ситуацію в Україні та світі, що склалася після 24 лютого 2022 року, формування інклюзивного музейного простору є сьогодні однією з ключових тенденцій розвитку художніх музеїв. Це явище відображає зміну в підходах до музейної практики, коли музеї прагнуть стати доступними для всіх верств населення, незалежно від їхніх можливостей, культурного рівня чи соціального статусу.

Формування інклюзивного музейного простору на початку ХХІ століття є складним і багатогранним процесом, що відображає зростаючу роль музеїв у вирішенні соціальних, культурних і етичних питань. *Інклюзивність* стає важливим аспектом у забезпеченні доступу всіх верств населення до культурних ресурсів. Художні музеї, які активно впроваджують

ці принципи, не лише стають більш привабливими для різних аудиторій, але й виконують важливу роль у формуванні відкритого та різноманітного культурного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адаптація культурного середовища під потреби людей з обмеженими можливостями не є новою практикою. В Україні вже існують культурні й освітні установи, які вважаються повністю готовими прийняти будь-якого відвідувача: сім'ю з немовлям, людину з обмеженими можливостями чи людину, що на даний період часу знаходиться у несприятливих життєвих обставинах. Аналізуючи досвід культурних закладів, що пройшли цей шлях, та науковців, які працювали над вирішенням проблеми включення осіб з інвалідністю у соціум, а зокрема у культурне життя, можна виокремити систему кроків і заходів, які допоможуть у вирішенні проблеми.

У статті К. Мінакової «Музейна виставка для інвалідів по зору: досвід, проблеми, перспективи» [14] висвітлено основні етапи та особливості створення виставкового проекту для сліпих та слабозорих відвідувачів. Авторка проаналізувала останні публікації та дослідження з цієї теми та сформулювала рекомендації щодо запровадження інклюзивних практик у музейному середовищі.

М. Андреева у статті «Концептуалізація поняття “інклюзивне середовище” у контексті розбудови суспільства рівних можливостей в Україні» [2] визначила поняття «інклюзія» й «інтеграція», їх взаємозв'язок і відмінності. У науковій роботі концептуалізовано поняття «інклюзивне середовище» з урахуванням євроінтеграційних тенденцій розбудови суспільства рівних можливостей. Досліджено зарубіжний досвід створення інклюзивних навчальних закладів. Охарактеризовано сучасні тенденції в українському законодавстві та суспільстві із забезпечення рівних прав і можливостей усіх громадян незалежно від рівня здоров'я.

Навчально-методичний посібник «Інвалідність та суспільство» [7] підготовлено в межах діяльності українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» [29]. У ньому подано інформацію з багатьох питань, пов'язаних з інвалідністю, розкриття яких допоможе глибше усвідомити і зрозуміти сутність проблеми, а також представлено програму курсу «Інвалідність та суспільство» для вищих навчальних закладів. У посібнику подано програму курсу для вищих навчальних закладів, а також методичні матеріали

до даного курсу: еволюційний шлях поглядів на питання «інвалідності»; права людини з інвалідністю; моделі інвалідності та їх вплив на формування соціальної політики; питання інклюзивної освіти; ролі громадських організацій у формуванні інноваційних підходів до проблем інвалідності; взаємозв'язок між доступністю і забезпеченням прав людини та питання універсального дизайну.

У роботі Д. Палатної «Інклюзивне середовище: формування інтегрованого поняття» [20] висвітлено проблему відсутності інклюзивного середовища для людей з інвалідністю як фактору декларативного характеру інклюзивних реформ. Описано педагогічні аспекти визначення понять інклюзії та інклюзивного освітнього середовища, які впливають на реалізацію інклюзії у сфері освіти, соціальний аспект інклюзії — через визначення понять соціальної ексклюзії та соціальної інклюзії, які реалізуються на рівні соціальної політики та у практичній площині, а також психологічний аспект — через визначення понять психологічного добробуту та суб'єктивного щастя.

Мета статті — виявити та проаналізувати специфіку дизайну інклюзивного музейного простору, зокрема можливості адаптації музейного простору для людей з інвалідністю (з вадами зору).

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо практичний досвід музеїв зі створення інклюзивного простору. Від 2018 року Благодійний фонд «Мистецький арсенал» у співпраці з Ресурсним центром «Безбар'єрна Україна» активно працювали над ідеєю та реалізацією проекту «Відчуй. Барви» [27]. У рамках проекту передбачено створення циклу робіт із використанням різних фактур, які допоможуть відчутти колір на дотик і таким чином цілісно сприйняти мистецький твір. Проект спрямований на те, щоб зробити доступною для незрячих людей ту частину матеріальної культури, сприйняття якої ускладнене через вроджені або набуті вади. На базі проекту здійснено теоретичне й практичне вивчення доцільності використання тих чи інших зображень і тактильних елементів, проведено консультації з тифлопедагогами, офтальмологами, художниками, дизайнерами. Одним із етапів роботи над проектом стало експериментальне дослідження, в якому взяли участь 50 осіб із порушеннями зору. У результаті експерименту визначені фактури, що відповідають певним кольорам, створено комплект тактильних карток «Барви» та декілька тактильних репродукцій картин Казимира Малевича, запропоновано алгоритми огляду картини з різним наповненням [5].

Діяльність сучасних художніх музеїв України, зокрема з урахуванням інклюзивності, досліджували у своїх працях І. Яковець — «Художній музей ХХІ століття» [33], Ж.-М. Тобель — «Нова епоха музеїв. Київ: Музейний простір» [28], Є. Прокопенко — «Музей та засоби масової інформації на сучасному етапі» [21], Н. Капустіна — «Деякі аспекти роботи з музейною аудиторією (з досвіду роботи Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького)» [9], Т. Міронова — «Сучасний український музей — соціальна складова держави» [15].

Також варто розглянути досвід зі створення інклюзивного простору в найдоступнішому музеї України — Національному музеї Голодомору-геноциду в Києві (за версією дослідження проекту «Inclusive Travels») [16]: «У Музеї Голодомору затверджено Порядок супроводу (надання допомоги) осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які бажають відвідати наш заклад» [32]. Музей пропонує своїм відвідувачам аудіоекскурсії для людей з порушеннями зору з використанням тактильних копій експонатів, відеоекскурсії з супроводом мовою жестів, адаптований сайт під потреби людей з обмеженими можливостями, а також безліч публікацій з рекомендаціями щодо роботи з людьми з інвалідністю. Особливу увагу приділено роботі з людьми, що мають порушення зору, оскільки, як відомо, музейні експозиції розраховані передусім на зорове сприйняття.

У контексті вивчення питання формування інклюзивного музейного простору, зокрема у художніх музеях, вважаємо за доцільне зупинитися на аспекті доступності та принципах універсального дизайну.

За даними Державної служби статистики, станом на 2021 рік в Україні інвалідність мають 2,7 млн цивільних осіб, що зумовлює необхідність створення доступного середовища. Відповідно до ст. 9 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, «доступність» визначається як «забезпечення особам з інвалідністю доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню, як у міських, так і в сільських районах» [11], а отже вона має на меті усунути перешкоди на шляху інтеграції інвалідів у суспільство. «Існуючі специфічні бар'єри можуть негативно впливати на реалізацію та забезпечення численних прав людини» [7]. Наприклад, відсутність у людини можливості відвідувати культурні установи обмежує її право на вільний духовний розвиток, доступ до культурних цінностей,

здобутків свого народу і всього людства для їх аналізу, засвоєння й участі у подальшому їх розвитку. Такі перешкоди обмежують залученість таких людей до культурного життя суспільства, порушуючи їхні права [30].

Головним принципом доступності є забезпечення рівних умов для існування та розвитку кожній людині. Для забезпечення доступності середовища, як правило, використовують *принципи універсального дизайну*, що їх запропонував американський архітектор Роналд Л. Мейс [36]. *Універсальний дизайн* — це стратегія, спрямована на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікації, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування [1, с. 12].

Дотримання принципів універсальності ще на етапі проектування дає можливість скоротити витрати у майбутньому, а також збільшити кількість потенційних користувачів, адже простір, у якому враховані потреби всіх людей, дає можливість відвідувати його чи користуватися ним кожному без виключень. Проте для культурної інституції інклюзія давно не питання потреби — це питання обов'язку. Вільний доступ до інформації та освіти — це право кожної людини, тому кожен музей у майбутньому має стати доступним та інклюзивним [31].

Як вже наголошувалося вище, поняття музею з часом набуло певних змін. Якщо раніше основними функціями музеїв було колекціонування та збереження, то зараз до цього списку додалися також дослідження й діалог із відвідувачами. На такі зміни вплинув технологічний прогрес, а також загальний розвиток суспільства. Нині поняття «сучасний музей» передбачає інклюзивність музейного простору, в якому за допомогою інтерактивних методів вибудовується зв'язок із відвідувачами. На думку американського музейного філософа Стивена Вейла, «в основі соціальної відповідальності музею лежить те, що він «включений» у суспільство, впливає на суспільство та формує його».

За словами Дейвіда Флемінга, який відстоює необхідність соціалізації музеїв, інклюзивний музей сприяє демократизації, процесу соціальних змін і відродженню суспільства. Інклюзивність має на меті сприяти індивідуальному визнанню та особистому розвитку [35]. Метою сучасної інституції має стати забезпечення доступності культурного продукту, організації дозвілля та художньо-естетичного виховання, створення умов для комфортного перебування всіх відвідувачів, зокрема осіб з інвалідністю.

За даними Державної служби статистики, станом на 1 січня 2022 року в Україні налічувалося 2 млн 725 тис. людей з інвалідністю [23, с. 55], що складало близько 15 % від усього населення. Бар'єри та обмеження, які нині постають перед людьми з інвалідністю, доводять, що існує потреба в інтегрованому підході для реалізації практичних рішень, які б мінімізували ці бар'єри [20]. Враховуючи, що Україна вже три роки перебуває у стані війни, очевидним є те, що кількість людей з інвалідністю значно зросте [4].

Відповідно до соціальної моделі інвалідності, до *ексклюзії* [18] людей з інвалідністю призводять такі бар'єри: фізичні (обмежують пересування у просторі); правові (призводять до недотримання принципу рівності та невід'ємності прав і свобод громадян); соціальні (призводять до ізоляції та обмежують участь у житті суспільства); стигматизація в суспільстві (формує викривлене ставлення до людей з інвалідністю та обмежує формування здорових взаємовідносин) [8].

У світі найбільш вивченими є *соціальний* та *педагогічний* аспекти понять інклюзії та інклюзивного середовища, а в українських реаліях, через ряд змін у законодавстві, — педагогічний аспект цих понять [20]. Протягом останніх років в Україні значно збільшилась кількість опублікованих наукових праць, що описують, аналізують і займаються вивченням інклюзивної освіти як окремого явища, а також визначенням принципів формування і розвитку інклюзивного освітнього середовища [2; 10; 17; 22]. Незважаючи на те, що в українській науці поняття інклюзії найчастіше застосовується у педагогічній площині, деякі вітчизняні колеги все ж таки звертають увагу на те, що у світовій спільноті це поняття має ширше значення [3; 12; 24].

М. Андреева у своїй статті концептуалізує поняття інклюзивного середовища через поняття інклюзивного суспільства як такого, «де кожна людина почуває себе безпечно і комфортно» [2]. Але варто зазначити, що дослідниця ставить на меті лише актуалізацію необхідності наукової розробки поняття інклюзивного середовища, а не безпосереднє формування даного поняття.

Отже, інклюзивний простір має бути сформований і у культурних установах. Термінологічно *інклюзивний музейний простір* можна позначити як предметно-просторове середовище культурного спрямування, доступне й оснащене під потреби всіх категорій осіб незалежно від їх віку, соціального стану чи фізичних можливостей.

Серед проблем, які можуть виникнути при створенні доступного простору у музеях, є такі, що стосуються обмежень, пов'язаних зі збереженням експонатів музею, через що забезпечити всі умови для доступності складно. Велика кількість наявних у музеях обмежень пов'язана з високою страховою цінністю творів та небезпекою, яку становить тактильне вивчення крихких експонатів. У таких випадках експозиції адаптуються за допомогою сучасних методів і принципів побудови експозиції, а також відповідних технічних засобів.

Інклюзивний музейний простір враховує не тільки візуальний складник. Для створення доступного середовища неабияка увага має приділятися налагодженню робочих процесів таким чином, щоб всі події та заходи були доступні і для людей з інвалідністю [6]. Музеї можуть відігравати важливу роль у подоланні соціальної ізоляції громадян, якщо забезпечать дотримання певних *принципів*, а саме:

- відвідувачі з інвалідністю мають право брати участь у всіх видах діяльності музею;
- музеї повинні бути відкритими до діалогу з відвідувачами з інвалідністю, дізнаватися про їхні потреби та прагнення;
- музеям потрібно орієнтуватися на соціальну модель розуміння інвалідності, тобто виходити з того, що причиною ізолюваності людини є не особливості її здоров'я, а соціальні бар'єри навколо неї — фізичні, організаційні та такі, що пов'язані з упередженням ставленням до неї;
- музеям необхідно визначити, які саме бар'єри заважають відвідувачам з інвалідністю долучитися до культурного життя, наприклад: сенсорні, інтелектуальні, емоційні, поведінкові, фінансові, соціальні, освітні або культурні [25].

Основою інклюзивної практики в музеях мають бути *універсальні принципи проектування*. У статті «Принципи універсального дизайну у музейному просторі» [19] наведено приклади практичного втілення кожного принципу універсальності у музейний простір та обґрунтовано мету цих уведень. Експозиції виставок та освітні програми потрібно розробляти таким чином, щоб доступ до них мала кожна людина.

Важливим параметром адаптації простору для людей з порушенням зору є рівень освітленості приміщення та експозицій. Рівень освітленості полотна, написаного олійними фарбами, не повинен перевищувати 150 лк, а ось предмети з дерева, каменю або металу цілком можна залити світлом близько 500 лк без шкоди для них.

Адаптація експозицій для людей з обмеженими можливостями відбувається також за допомогою спеціального обладнання:

- аудіогід у вигляді плеєра для забезпечення доступності послуг, які надає музей (екскурсії, освітні заходи), та для індивідуального ознайомлення з експонатами музею;
- електронні лупи (портативні ручні відеозбільшувачі) для відвідувачів зі зниженим зором;
- тактильні копії експонатів для людей з вадами зору;
- систему навігації з використанням піктограм;
- тактильні смуги жовтого кольору на підлозі, що позначають першу та останню сходинку або сигналізують про перешкоди на шляху [13].

Означені вище фактори формування інклюзивного музейного простору для людей з вадами зору представлені на Іл. 1. Відтак запропонована розширена і доповнена структура культурного простору музею на мікрорівні [33, с. 79] з урахуванням інклюзивності (Іл. 2).

Висновки. На початку ХХІ століття художні музеї зазнають значних змін, адекватно реагуючи на виклики сучасності. Вони стають більш відкритими, інтерактивними та соціально відповідальними, прагнучи залучити ширшу аудиторію та виконувати роль культурних центрів у суспільстві. Ці тенденції вказують на те, що музеї можуть і повинні бути активними учасниками культурного та соціального життя, сприяючи розвитку суспільства в цілому.

Формування інклюзивного музейного простору на початку ХХІ століття є складним і багатограним процесом, що відображає зростаючу роль музеїв у вирішенні соціальних, культурних і етичних питань. Інклюзивність стає важливим аспектом у забезпеченні доступу всіх верств населення до культурних ресурсів. Художні музеї, які активно впроваджують ці принципи, стають більш привабливими для різних аудиторій та виконують важливу роль у формуванні відкритого та різноманітного культурного середовища. У дослідженні визначено фактори формування інклюзивного музейного простору для людей з вадами зору: соціальна адаптація громадян; універсальні принципи проектування; адаптація експозиції за допомогою спеціального обладнання; спеціальне освітлення. Сформульовано рекомендації щодо створення інклюзивного музейного простору, зважаючи не тільки на його візуальний аспект, але й з урахуванням усього комплексу потреб відвідувачів з обмеженими можливостями.

Література

1. Азін В. О., Байда Л. Ю., Грибальський Я. В., Красюкова-Еннс О. В. Доступність та універсальний дизайн: навчально-методичний посібник. Київ, 2013. 128 с.
2. Андреева М. О. Концептуалізація поняття «інклюзивне середовище» у контексті розбудови суспільства рівних можливостей в Україні. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 6(175). С. 47–50.
3. Берендеева А. І. Сфера застосування дефініції «інклюзія». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 4. С. 19–21.
4. Втрати серед цивільних осіб в Україні з 24 лютого 2022 року до 15 лютого 2023 року. *Організація Об'єднаних націй в Україні*. 20.02.2023. URL: <https://ukraine.un.org/uk/219519-втрати-серед-цивільних-осіб-в-україні-з-24-лютого-2022-року-до-15-лютого-2023-року> (дата звернення: 15.06.2024).
5. Гавенко С. Ф., Лабєцька М. Т., Гавенко М. М., Юревич В. Р. Вплив читабельності шрифту Брайля на ефективність тактильного сприйняття інформації незрячими людьми. *Acta medica Leopoliensia*. 2013. № 3. С. 69–74.
6. Гнатюк Л. Р., Кочка А. С. Вимоги до візуальних комунікацій у дизайні освітнього середовища. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2018. Вип. 50. С. 33–40.
7. Інвалідність та суспільство: навчальний-методичний посібник / Л. Байда, О. Красюкова-Еннс, С. Буров та ін.; заг. ред.: Л. Байда, О. Красюкова-Еннс. Київ, 2011. 188 с.
8. Інвалідність і суспільство: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Л. Ю. Байди, О. В. Красюкової-Еннс. Київ, 2012. 216 с.
9. Капустіна Н. І. Деякі аспекти роботи з музейною аудиторією (з досвіду роботи Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького). *Сучасний музей: між скарбницею та підприємством*: матеріали Міжнародної конференції 8 жовтня 2006 року, м. Чернівці. Львів, 2008. С. 99–102.
10. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
11. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106. *Верховна Рада України*. 19.06.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 11.11.2024).
12. Малишевська І. А. Гуманістична парадигма інклюзивної освіти. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. № 3. С. 118–123.
13. Марків Н. П'ять найдоступніших музеїв України розташовані у Києві. *Invak.info*. 17.11.2021. URL: <https://invak.info/bezbarernost/pyat-najdostupnishikh-muzeviv-ukrayini-roztashovani-u-kiyevi.html> (дата звернення: 15.06.2024).
14. Мінакова К. В. Музейна виставка для інвалідів по зору: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика виховання сучасної молоді: цінності, зміст, технології*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (26–29.09.2012, Луганськ–Краснодон). С. 116–121.
15. Міронова Т. В. Сучасний український музей — соціальна складова держави. *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія*. 2013. Вип. 9. С. 157–163.
16. Названо найбільш інклюзивні музеї України. *Zruchno.Travel*. 12.11.2021. URL: <https://zruchno.travel/News/New/%206021?lang=ua> (дата звернення: 15.06.2024).
17. Найда Ю. М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навчально-метод. посібник / за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ: Плеяди, 2014. 68 с.
18. Оксамитная С., Хмелько В. Социальная эксклюзия в Украине на начальной стадии реставрации капитализма. *Социология: теории, методы, маркетинг*. 2004. № 3. С. 66–77.
19. Падун С. Що таке піктограми як засоби АДК. *ДивоГра*. 28.08.2019. URL: <https://www.dyvogra.com/uk/what-are-icons/> (дата звернення: 16.06.2024).
20. Палатна Д. Інклюзивне середовище: формування інтегрованого поняття. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2019. № 1(5). С. 20–23. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2019/5-1/4>
21. Прокопенко Є. В. Музей та засоби масової інформації на сучасному етапі. *Музей на межі тисячоліть*. Дніпропетровськ, 1999. С. 36–39.
22. Сакалюк О. О., Александрова С. О. Розвиток освітнього середовища як технологія управління навчальним закладом в умовах інклюзії. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. № 13. С. 22–27.
23. Соціальний захист населення України у 2022 році: статистичний збірник / відповід. за вип. І. В. Сенік. Київ: Державна служба статистики України, 2023. 115 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.pdf (дата звернення: 11.11.2024).
24. Стрельнікова О. О., Єсіна Н. О. Поняття та сутність соціальної інклюзії в соціальній роботі. *Сучасне суспільство*. 2019. Вип. 1. С. 233–241. <https://doi.org/10.34142/24130060.2019.17.1.20>
25. Тичина А. Музеї без бар'єрів. Куди вирушити в інклюзивний тур: найцікавіші локації в Україні. *РБК-Україна*. 24.09.2021. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/muzei-barerov-kuda-otpravitsya-inklyuzivnyy-1632483317.html> (дата звернення: 15.06.2024).
26. Тобелем Ж.-М. Нова епоха музеїв. Культурні установи перед викликом менеджменту / пер. з фр. З. Борисюк, П. Тарашука, С. Тевольде. Київ, 2018. 320 с.
27. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами: навч.-метод. пос. Київ: ФОП Усатенко Г. В., 2021. 80 с.

28. Четвертий в Україні «Арсенал Ідей» з'явився у Житомирі. *Times.zt*. 13.10.2018. URL: <https://times.zt.ua/arsenal-idej-u-zhytomyri/?amp> (дата звернення: 15.06.2024).

29. Чому STEM-освіта має бути інклюзивною: поради для залучення дітей з ООП. *НУШ — Нова українська школа*. 01.12.2020. URL: <https://nus.org.ua/view/chomu-stem-osvita-maye-butyi-inklyuzyvnoyu-porady-dlya-zaluchennya-ditej-z-oor/> (дата звернення: 16.06.2024).

30. 64 % людей з інвалідністю не відвідують заклади культури, — результати всеукраїнського опитування про культурні права людей з інвалідністю. *Український культурний фонд*. 22.10.2021. URL: <https://ucf.in.ua/news/22-10-2021> (дата звернення: 15.06.2024).

31. Що таке доступний музейний простір та навіщо він нам? *Медіа великих історій*. 27.12.2021. URL: <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/ne-rozkish-a-obovyzak-shho-take-dostupnyj-muzejnyj-prostir-ta-navishho-vin-nam/> (дата звернення: 01.08.2024).

32. Як відвідати наш Музей особам з інвалідністю. *Музей Голодомору*. 19.07.2023. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/accessibility/iak-vidvidaty-nash-muzej-osobam-z-invalidnistiu/> (дата звернення: 02.08.2024).

33. Яковець І. О. Художній музей ХХІ століття: монографія. Черкаси: Видавець Ольга Вовчок, 2016. 463 с.

34. Яковець І. О., Лисенко А. О. Принципи універсального дизайну у музейному просторі. *Progressive Research in the Modern World*. Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2023. P. 132–136. URL: <https://sciconf.com.ua/xi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-progressive-researchin-the-modern-world-20-22-07-2023-boston-ssha-arhiv/> (access date: 11.11.2024).

35. Mason R. Conflict and Complement: An Exploration of the Discourses Informing the Concept of the Socially Inclusive Museum in Contemporary Britain. *International Journal of Heritage Studies*. 2004. Vol. 10. No. 1. P. 49–73. <https://doi.org/10.1080/1352725032000194240>

36. The 7 Principles. *Centre for Excellence in Universal Design*. URL: <https://universaldesign.ie/what-is-universal-design/the-7-principles/> (access date: 16.08.2024).

References

1. Azin, V. O., Hrybalskyi, Y. V., Baida, L. Y., & Krasiukova-Enns, O. V. (2013). *Dostupnist ta universalnyi dyzain* [Accessibility and Universal Design]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Andreieva, M. O. (2017). Kontseptualizatsiia poniattia “inkliuzyvne seredovyshe” u konteksti rozbudovy suspilstva rivnykh mozhlyvostei v Ukraini [The Clarification of the Concept “Inclusive Environment” in the Context of the Development of Equal Opportunities’ Society in Ukraine].

Image of the Modern Pedagogue, 6(175), 47–50 [in Ukrainian].

3. Berendieieva, A. I. (2017). Sfera zastosuvannia definititsii “inkliuziia” [The Scope of the Definition of “Inclusion”]. *The South Ukrainian Law Journal*, 4, 19–21 [in Ukrainian].

4. Civilian casualties in Ukraine from 24 February 2022 to 15 February 2023 (2023, February 20). *United Nations in Ukraine*. Retrieved from <https://ukraine.un.org/en/219519-civilian-casualties-ukraine-24-february-2022-15-february-2023> [in Ukrainian and English].

5. Havenko, S. F., Labetska, M. T., Havenko, M. M., & Yurevich, V. R. (2013). Effect of Braille Readability on the Efficiency of Information Perception by Blind People. *Acta medica Leopoliensia*, 3, 69–74 [in Ukrainian].

6. Gnatiyk, L. R., & Kochka, A. S. (2018). Requirements to Visual Communication in the Design Educational Environment. *Current Problems of Architecture and Urban Planning*, 50, 33–40 [in Ukrainian].

7. Baida, L., Krasiukova-Enns, O., & Burov S., et al. (2011). *Invalidnist ta suspilstvo* [Disability and Society]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Baida, L. Y., Krasiukova-Enns, O. V., Burov, S. Y., Azin, V. O., Hrybalskyi, Y. V., & Naida Y. M. (2012). *Invalidnist ta suspilstvo* [Disability and Society]. Kyiv [in Ukrainian].

9. Kapustina, N. I. (2008). Deiaki aspekty roboty z muzeinoiu audytoriei (z dosvidu roboty Dnipropetrovskoho istorychnoho muzeiu im. D. I. Yavornytskoho) [Selected Aspects of Audience Engagement in Museums: The Case of the D. I. Yavornytsky Dnipropetrovsk Historical Museum]. In *Suchasnyi muzei: mizh skarbnitsei ta pidpriemstvom: materialy Mizhnarodnoi konferentsii 8 zhovtnia 2006 r., m. Chernivtsi* (pp. 99–102). Lviv [in Ukrainian].

10. Kolupaieva, A. A. (2009). *Inkliuzyvna osvita: realii ta perspektyvy* [Inclusive Education: Realities and Prospects]. Kyiv: Sammit-Knyha [in Ukrainian].

11. Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu: Rezoliutsiia Heneralnoi asamblei OON № 61/106 (2023, June 19). [Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), adopted by UN General Assembly Resolution 61/106]. *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].

12. Malyshevska, I. A. (2016). Humanistic Paradigm of Inclusive Education. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky*, 3, 118–123 [in Ukrainian].

13. Markiv, N. (2021, November 17). Piat naidostupnishykh muzeiv Ukrainy roztashovani u Kyievi [The Five Most Accessible Museums in Ukraine Are Located in Kyiv]. *Invak.info*. Retrieved from <https://invak.info/bezbarernost/pyat-naidostupnishykh-muzeiv-ukrayini-roztashovani-u-kyievi.html> [in Ukrainian].

14. Minakova, K. V. (2012). Muzeina vystavka dlia invalidiv po zoru: dosvid, problemy, perspektyvy [Museum

Exhibition for the Visually Impaired: Experience, Challenges, and Prospects]. *Teoriia i praktyka vykhovannia suchasnoi molodi: tsinnosti, zmist, tekhnolohii*: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (26–29.09.2012, Luhansk–Krasnodon) (pp. 116–121) [in Ukrainian].

15. Mironova, T. V. (2013). Suchasnyi ukrainskyi muzei — sotsialna skladova derzhavy [The Contemporary Ukrainian Museum as a Social Component of the State]. *MIST: Mystetstvo, istoriia, suchasnist, teoriia*, 9, 157–163 [in Ukrainian].

16. Nazvano naibilsh inkluzyvni muzei Ukrainy. (2021, November 12). [The Most Inclusive Museums in Ukraine Have Been Named]. *Zruchno.Travel*. Retrieved from <https://zruchno.travel/News/New/%206021?lang=ua> [in Ukrainian].

17. Naida, Y. M. (2014). *Standarty hromadsko-aktyvnoi shkoly: sotsialna inkluziia* [Standards of a Community-Active School: Social Inclusion]. L. I. Danylenko, Ed. Kyiv: Pleiady [in Ukrainian].

18. Oksamitnaya, S. & Khmelko, V. (2004). Sotsyalnaia ekskluziia v Ukrainy na nachalnoi stadii restavratsyy kapytalyzma [Social Exclusion in Ukraine at the Initial Stage of Capitalist Restoration]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 66–77 [in Russian].

19. Padun, S. (2019, August 28). Shcho take piktogramy yak zasoby ADK [What Are Pictograms as Means of AAC]. *DyvoHra*. Retrieved from <https://www.dyvogra.com/uk/what-are-icons/> [in Ukrainian].

20. Palatna, D. (2019). Inclusive Environment: Developing Integrated Definition. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Social Work*, 1(5), 20–23. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2019/5-1/4>

21. Prokopenko, Y. V. (1999). Muzei ta zasoby masovoi informatsii na suchasnomu etapi [The Museum and Mass Media at the Present Stage]. In *Muzei na mezhi tysiacholit* (pp. 36–39). Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

22. Sakaliuk, O. & Aleksandrova, S. (2016). Development of Educational Environment as Educational Institution Management Technique in Terms of Inclusion. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Pedagogichni nauky*, 13, 22–27 [in Ukrainian].

23. Senyk, I. V. (Ed). (2023). *Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy u 2022 rotsi: statystychnyi zbirnyk* [Social Protection of Ukraine's Population in 2022: Statistical Compendium]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.pdf [in Ukrainian].

24. Strelnikova, O. & Yesina, N. (2019). Concept and Essence of Social Inclusion in Social Work. *Suchasne suspilstvo*, 1, 233–241. <https://doi.org/10.34142/24130060.2019.17.1.20> [in Ukrainian].

25. Tychyna, A. (2021, September 24). Muzei bez barrieriv. Kudy vyrushyty v inkluzyvnyi tur: naitsikavishi lokatsii

v Ukraini [Barrier-Free Museums: Where to Go on an Inclusive Tour — Top Locations in Ukraine]. *RBC-Ukraine*. Retrieved from <https://www.rbc.ua/rus/travel/muzei-barerov-kuda-otpravitsya-inklyuzivnyy-1632483317.html> [in Ukrainian].

26. Tobelem, J.-M. (2018). *Nova epokha muzeiv. Kulturni ustanovy pered vyklykom menedzhmentu* [The New Age of Museums: Cultural Institutions at the Management Challenge]. Trans. Z. Borysiuk, P. Tarashchuk, S. Tevolde. Kyiv [in Ukrainian].

27. Chaika, M. S., Usatenko, H. V., & Kryvonohova, O. V. (2021). *Teoriia ta praktyka vykorystannia alternatyvnoi komunikatsii dlia osib z osoblyvymy osvitimnyimi potrebami* [Theory and Practice of Using Alternative Communication for Persons with Special Educational Needs]. Kyiv: Private Entrepreneur H. V. Usatenko [in Ukrainian].

28. Chetvertyi v Ukraini “Arsenal Idei” zaviyvsia u Zhytomyri. (2018, October 13). [The Fourth ‘Arsenal of Ideas’ in Ukraine Has Opened in Zhytomyr]. Retrieved from <https://times.zt.ua/arsenal-idej-u-zhytomyri/?amp> [in Ukrainian].

29. Chomu STEM-osvita maie buty inkluzyvnoiu: porady dlia zaluchennia ditei z OOP. (2020, December 01). [Why STEM Education Should Be Inclusive: Tips for Engaging Children with Special Educational Needs]. *NUSh — Nova ukrainska shkola*. Retrieved from <https://nus.org.ua/view/chomu-stem-osvita-maye-buty-inklyuzyvnoyu-porady-dlya-zaluchennya-ditej-z-oop/> [in Ukrainian].

30. 64 % liudei z invalidnistiu ne vidviduiut zaklady kultury, — rezultaty vseukrainskoho opytuvannia pro kulturni prava liudei z invalidnistiu. (2021, October 22). [64% of People with Disabilities Do Not Visit Cultural Institutions — Results of a Nationwide Survey on Cultural Rights]. *Ukrainian Cultural Foundation*. Retrieved from <https://ucf.in.ua/news/22-10-2021> [in Ukrainian].

31. Shcho take dostupnyi muzeinyi prostir ta navishcho vin nam? (2021, December 27). [What Is an Accessible Museum Space and Why Do We Need It?]. *Media velykykh istorii*. Retrieved from <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/ne-rozkish-a-oboviazok-shho-take-dostupnyj-muzejnyj-prostir-ta-navishho-vin-nam/> [in Ukrainian].

32. Yak vidvidaty nash Muzei osobam z invalidnistiu. (2023, July 19). [How to Visit Our Museum for People with Disabilities]. *Holodomor Museum*. Retrieved from <https://holodomormuseum.org.ua/accessibility/iak-vidvidaty-nash-muzej-osobam-z-invalidnistiu/> [in Ukrainian].

33. Yakovets, I. O. (2016). *Khudozhnii muzei XXI stolittia* [The Art Museum of the 21st Century]. Cherkasy: Publisher Olha Vovchok [in Ukrainian].

34. Yakovets, I. O. & Lysenko, A. O. (2023). Pryntsypy universalnogo dyzainu u muzeinomu prostori [Principles of Universal Design in the Museum Space]. *Progressive research*

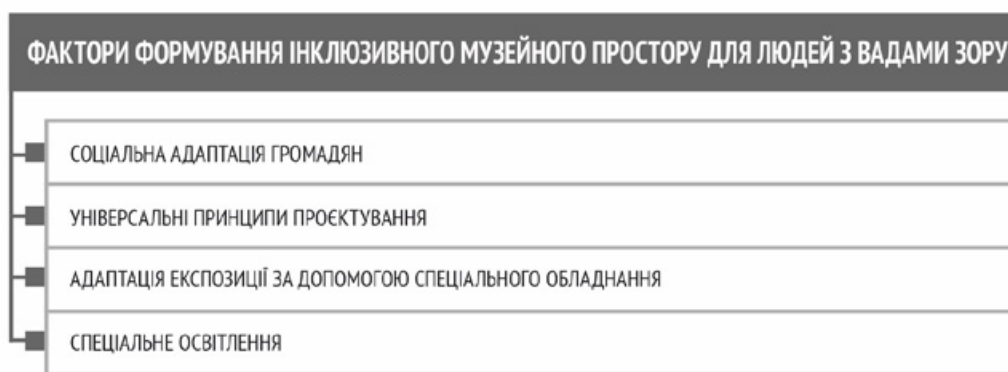
in the modern world: Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference (pp. 132–136). Boston, USA: BoScience Publisher. Retrieved from <https://sciconf.com.ua/xi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-progressive-researchin-the-modern-world-20-22-07-2023-boston-ssha-arhiv/> [in Ukrainian].

35. Mason, R. (2004). Conflict and Complement: An Exploration of the Discourses Informing the Concept

of the Socially Inclusive Museum in Contemporary Britain. *International Journal of Heritage Studies*, 10(1), 49–73. <https://doi.org/10.1080/1352725032000194240>

36. The 7 Principles. (n.d.). *Centre for Excellence in Universal Design*. Retrieved from <https://universaldesign.ie/what-is-universal-design/the-7-principles/>

Стаття надійшла до редакції 12.11.2024

1. Фактори формування інклюзивного музейного простору для людей з вадами зору

2. Структура культурного простору музею на мікрорівні [34, с. 79] з урахуванням інклюзивності